

**การเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดของนักศึกษาพยาบาล :
ประสบการณ์และผลลัพธ์การเรียนรู้
ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ
Learning Through Reflection of Nursing Students :
Experience and Learning Outcomes in the Elderly
Welfare Development Center**

ภาวินี เสาะสืบ* นิสากร เหมชนาน*
วรนาถ พรหมศวร* สมจิตต์ เวียงเพิ่ม**
Pawinee Sosueb* Nisakorn Hemchanan*
Woranart Promsuan* Somjit Weangperm**

Received : 10/9/62

Revised : 3/2/63

Accepted : 3/2/63

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายประสบการณ์การเรียนรู้ผ่านบันทึกการสะท้อนคิดของนักศึกษา ในการฝึกปฏิบัติการพยาบาลผู้สูงอายุ และศึกษาความคิดเห็นของนักศึกษาต่อการเรียนการสอนโดยผ่านบันทึกสะท้อนคิดในการฝึกปฏิบัติการพยาบาลผู้สูงอายุ กลุ่มตัวอย่างคือ นักศึกษาพยาบาลชั้นปีที่ 2 วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์ ที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาปฏิบัติการพยาบาลผู้สูงอายุ ปีการศึกษา 2561 จำนวน 78 คน คัดเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ เอกสาร มคอ. รายวิชา ปฏิบัติการพยาบาลผู้สูงอายุ คู่มือการฝึกภาคปฏิบัติสำหรับอาจารย์ วิชาปฏิบัติการพยาบาลผู้สูงอายุ เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบบันทึกการสะท้อนคิดหลังการฝึกภาคปฏิบัติ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ คำร้อยละ และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย พบว่า ประสบการณ์ที่ได้รับในการฝึกภาคปฏิบัติรายวิชาการพยาบาลผู้สูงอายุ ได้แก่ การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้ใช้บริการ การวินิจฉัยปัญหาและความต้องการของผู้ใช้บริการ การวางแผนการพยาบาล/แผนการให้บริการ การปฏิบัติกิจกรรมการพยาบาล/กิจกรรมการให้บริการ การประเมินผลการพยาบาล/การให้บริการ ทักษะการสังเกต ทักษะการสื่อสาร ด้านความรู้สึกรู้ว่า นักศึกษามีอาการเศร้า หดหู่ สงสาร สะเทือนใจ วิตกกังวล ตื่นเต้น กลัว

ผลการศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงการเรียนรู้ของนักศึกษาผ่านประสบการณ์การปฏิบัติกิจกรรมในรายวิชา ก่อให้เกิดการพัฒนาทักษะในการแก้ปัญหาในการปฏิบัติ ดังนั้นบันทึกการสะท้อนคิดสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนได้

คำสำคัญ : ประสบการณ์การเรียนรู้ การสะท้อนคิด การพยาบาลผู้สูงอายุ

* อาจารย์พยาบาล วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์

** อาจารย์พยาบาล วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี นครราชสีมา

Abstract

The purpose of this qualitative research are to describe the learning experience through the reflecting notes of students in nursing practice for the elderly and to study the opinions of students towards the teaching and learning through the reflective notes in the practice of nursing for the elderly. Sample is 2nd year nursing students, Boromarajonani College of Nursing, Surin, enrolled in the course of 78 elderly nursing operations, academic year 2017, selected 78 samples. The instrument used in the research was the CMU documentation for the elderly nursing practice course. A practical training manual for the elderly nursing practice instructors The tools for data collection were the reflection record form. Data were analyzed using percentage and content analysis. The results of the study revealed that the experience gained from practice in the elderly nursing course was data collection from clients. Diagnosing problems and needs of clients Nursing plan / service plan / Nursing activity practice / service activities Nursing / Service Evaluation Observation skills Communication skills In the aspect of feeling, it was found that the students had a feeling of sadness, depression, anxiety, excitement, fear and fear.

The results of this study demonstrated student learning through experience in subject activities. Develop skills in problem solving in practice Therefore, the reflection record can be used as a tool for evaluation of teaching and learning.

Keywords : Learning Experience, Reflection, Elderly Nursing

* Nursing Instructor, Boromarajonani College of Nursing, Surin

** Nursing Instructor , Boromarajonani College of Nursing, Nakhon Ratchasima

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากสภาวะการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยีอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน ทำให้การจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ต้องมีการปรับเปลี่ยนวิธีการเพื่อให้ นักศึกษาสามารถปรับตัว และมีทักษะในการแก้ปัญหา ตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวิชาชีพการพยาบาลที่มีเป้าหมายของการจัดการศึกษาที่สำคัญ คือ เพื่อให้ นักศึกษาสามารถเชื่อมโยงความรู้ในทางทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเหมาะสม และสอดคล้องกับบริบท หรือสถานการณ์ของผู้รับบริการ เป็นการปฏิบัติการพยาบาลที่ต้องอาศัยศิลปะในการประยุกต์องค์ความรู้เพื่อปฏิบัติต่อบุคคลอย่างถูกต้องเหมาะสม และมีความปลอดภัย พยาบาลต้องรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย วิเคราะห์ปัญหาและความต้องการได้อย่างถูกต้อง รวมถึงสามารถเลือกวิธีการปฏิบัติการพยาบาลได้อย่างถูกต้องสามารถแก้ปัญหาของผู้รับบริการได้รวม ทั้งผู้รับบริการมีความปลอดภัย การจัดการเรียนการสอนโดยใช้เทคนิคการสะท้อน ในวิชาชีพพยาบาล เป็นวิธีการสอนอีกวิธีหนึ่งที่มีประโยชน์ทั้งผู้สอน ผู้เรียนและผู้รับบริการ ทำให้การเรียน การสอนบรรลุเป้าหมายที่จะให้ผู้เรียนเชื่อมโยงความรู้ทางทฤษฎีไปสู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ¹

การใช้การสะท้อนคิดในการศึกษาพยาบาล และการปฏิบัติการพยาบาล มีบทบาทสำคัญทำให้นักศึกษาพยาบาลเกิดกระบวนการเรียนรู้ ไม่ใช่เพียงการท่องจำความรู้ที่ถ่ายทอดจากครูเพื่อนำไปสอบเท่านั้น แต่เป็นการนำความรู้ไปปฏิบัติอย่างมีความหมาย (Meaningful) การสะท้อนคิดเป็นตัวกลางในการเชื่อมความรู้ในทฤษฎีให้เข้ากับการปฏิบัติ โดยสามารถพัฒนากระบวนการคิดจนนำไปสู่การพัฒนาทักษะการปฏิบัติการพยาบาลอย่างมีประสิทธิภาพ² ช่วยให้เกิดการทบทวนความรู้จากประสบการณ์

(Experiential Knowledge) การสะท้อนคิดอย่างเข้มข้นลึกซึ้งจนเกิดการเรียนรู้จะช่วยให้เกิดการสังเคราะห์ความรู้ในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) เกิดได้จากการตั้งคำถาม การตั้งโจทย์ (Questioning) ที่ทำให้คิดใคร่ครวญอย่างลึกซึ้ง (The First Step of Raising Change is Critical Question) กระบวนการเรียนรู้ที่ผ่านการสะท้อนคิดจะนำไปสู่การให้ความหมายใหม่ที่มีการบูรณาการความรู้ ความเข้าใจจากประสบการณ์เดิมของแต่ละคน ทำให้นักศึกษาได้เข้าใจตนเอง มีการศึกษาค้นคว้า มีการวิเคราะห์ก่อนตัดสินใจ แล้วนำความรู้ดังกล่าวไปสู่การปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น³

วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์ จัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีการนำวิธีการจัดการเรียนการสอนหลากหลายมาใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ในรายวิชาปฏิบัติการพยาบาลผู้สูงอายุ เป็นรายวิชากลุ่มวิชาชีพ สำหรับนักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ปีที่ 2 ลักษณะวิชาเป็นการฝึกปฏิบัติการพยาบาลผู้สูงอายุที่มีสุขภาพดี มีภาวะเสี่ยงและปัญหาสุขภาพที่พบบ่อย การดูแลในการให้ยา การดูแลระยะสุดท้ายของชีวิต การจัดสวัสดิการสิทธิประโยชน์และแหล่งประโยชน์สำหรับผู้สูงอายุ โดยใช้กระบวนการพยาบาลในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมในการสร้างเสริม ป้องกัน ดูแลและฟื้นฟูสภาพโดยใช้หลักฐานเชิงประจักษ์ และยึดหลักความปลอดภัยของผู้ป่วย การดูแลด้วยความเอื้ออาทร ด้วยหัวใจความเป็นมนุษย์ และคุณธรรมจริยธรรม จัดให้นักศึกษาฝึกปฏิบัติการดูแลผู้สูงอายุในแหล่งฝึกที่มีสถานการณ์แตกต่างกัน 3 แหล่งฝึก คือ โรงพยาบาล ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ และชุมชน เพื่อให้นักศึกษามีประสบการณ์การดูแลผู้สูงอายุในสถานการณ์ต่าง ๆ ให้ครอบคลุม โดยมีกิจกรรมการฝึกภาคปฏิบัติประกอบด้วย

การประชุมปรึกษาก่อน – หลังปฏิบัติการพยาบาล การวางแผนการพยาบาล การจัดกิจกรรมสร้างเสริมสุขภาพให้ผู้สูงอายุ การบันทึกการสะท้อนคิด เพื่อส่งเสริมให้นักศึกษาได้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดและสามารถเชื่อมโยงทฤษฎีสู่การปฏิบัติอันจะเกิดประโยชน์สูงสุดกับนักศึกษา

ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ สังกัดกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จัดตั้งตามระเบียบว่าด้วยการให้บริการผู้สูงอายุ พ.ศ. 2550 โดยมีเป้าหมายเพื่อ 1) เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการจัดสวัสดิการสังคมสำหรับผู้สูงอายุ 2) ผู้สูงอายุได้รับบริการสวัสดิการสังคมที่ได้มาตรฐานและมีคุณภาพชีวิตที่ดี 3) ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงบริการสวัสดิการสังคมได้อย่างหลากหลายและสอดคล้องกับความต้องการ 4) เครือข่ายมีความเข้มแข็งและมีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ 5) ระบบการบริหารจัดการขององค์กรมีคุณภาพ ได้มาตรฐาน และมีความทันสมัย 6) ผู้สูงอายุอยู่ร่วมกับ ครอบครัว ชุมชน อย่างมีความสุขและมีความพึงพอใจต่อการให้บริการศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุทั่วประเทศมีทั้งหมด 12 แห่ง สำหรับการฝึกภาควิชาปฏิบัติพยาบาลผู้สูงอายุได้จัดให้นักศึกษาฝึกที่ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ เป็นครั้งแรก ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาประสบการณ์การเรียนรู้ของนักศึกษาผ่านบันทึกการสะท้อนคิดในการฝึกภาคปฏิบัติวิชาปฏิบัติการผู้สูงอายุ ในแหล่งฝึกสถานสงเคราะห์คนชรา เพื่อนำผลการศึกษาที่ได้มาพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่ออธิบายประสบการณ์การเรียนรู้ผ่านบันทึกการสะท้อนคิดของนักศึกษาในการฝึกปฏิบัติการพยาบาลผู้สูงอายุ
2. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของนักศึกษาต่อการเรียนการสอนโดยผ่านบันทึกสะท้อนคิดในการฝึกปฏิบัติการพยาบาลผู้สูงอายุ

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาประสบการณ์การเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดของนักศึกษาพยาบาล ชั้นปีที่ 2 วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์ ที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาปฏิบัติการพยาบาลผู้สูงอายุ ปีการศึกษา 2561 จำนวน 78 คน

นิยามศัพท์เฉพาะ

การสะท้อนคิด (Reflective thinking) กระบวนการคิดไตร่ตรองทบทวน พินิจพิเคราะห์ และพิจารณาสิ่งต่างๆอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับประสบการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้เกิดการเข้าใจที่ลึกซึ้งในเรื่องนั้นๆให้เป็นความรู้และเกิดการเรียนรู้ในเรื่องที่เกี่ยวกับการปฏิบัติการพยาบาลผู้สูงอายุ

ประสบการณ์ (Experience) หมายถึง สิ่งที่ได้รับรู้ ได้เห็นได้รู้สึก ขณะทำการฝึกปฏิบัติการพยาบาลผู้สูงอายุ

บันทึกการสะท้อนคิด (Reflective Thinking Diaries) หมายถึง การเขียนบันทึกเหตุการณ์ที่นักศึกษาได้ประสบและเรียนรู้ผ่านกระบวนการคิดไตร่ตรอง ทบทวน พินิจพิเคราะห์และพิจารณาอย่างรอบคอบ

นักศึกษาพยาบาล (Nursing Students) หมายถึง นักศึกษาหลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ชั้นปีที่ 2 ปีการศึกษา 2561 วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนี สุรินทร์ ที่ลง ทะเบียนเรียนวิชาปฏิบัติการพยาบาลผู้สูงอายุ

กรอบแนวคิดของการวิจัย

การสะท้อนคิดในการจัดการศึกษาพยาบาล ได้ถูกนำมาใช้ในการส่งเสริมให้เกิดการเชื่อมโยงความรู้ทางทฤษฎีสู่การปฏิบัติการพยาบาล เพื่อให้ได้ผลลัพธ์จากสถานการณ์การปฏิบัติการพยาบาล เน้นความสำคัญของการปฏิบัติเพื่อใช้ในการพัฒนาความรู้ทางวิชาชีพพยาบาล กระบวนการสะท้อนคิด

ตามแนวคิดของ Gibbs⁴ มี 6 ระยะประกอบด้วย

- 1) การบรรยายที่เกิดจากความรู้สึกที่ถูกกระตุ้นจากการรับรู้ซึ่งปรากฏกับสถานการณ์นั้นๆที่กำลังเผชิญ
- 2) การวิเคราะห์พิจารณาความรู้สึกนึกคิดที่เกิดขึ้นจากสิ่งที่มากระทบ
- 3) การประเมินวิเคราะห์สถานการณ์ว่ามีผลเสียอย่างไร
- 4) การวิเคราะห์สถานการณ์จากความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิมที่มีอยู่
- 5) การสรุปแนวคิดและวิธีแก้ไขปัญหาร่วมกันโดยใช้เหตุผลประกอบ และ
- 6) การเปลี่ยนมุมมองความคิด สามารถจัดการกับปัญหาหรือสถานการณ์ที่คล้ายๆกันได้อย่างเหมาะสม เป็นการวางแผนเพื่อการนำไปใช้ สำหรับการจัดการเรียนการสอนโดยใช้การสะท้อนคิดในการศึกษาพยาบาลสามารถแบ่งได้เป็น 3 ประเภท⁵ คือ

1. การสะท้อนคิดขณะที่นักศึกษากำลังปฏิบัติการพยาบาล (Reflection in Action) หมายถึง นักศึกษามีการไตร่ตรองอย่างต่อเนื่องเกี่ยวกับสิ่งที่กำลังปฏิบัติ โดยอาศัยความรู้ และประสบการณ์เดิมเป็นฐานเพื่อขยายความรู้ใหม่มาใช้ประกอบการตัดสินใจขณะทำกิจกรรมนั้น ๆ

2. การสะท้อนคิดภายหลัง (Reflection on Action) หมายถึง นักศึกษามีการทบทวนคิดภายหลังสถานการณ์การปฏิบัติการพยาบาลสิ้นสุดไปแล้ว เพื่อวิเคราะห์ ประเมิน หาข้อสรุปจากการเรียนรู้ประสบการณ์นั้นๆ การสะท้อนคิดสำหรับการลงมือปฏิบัติ (Reflection for Action) หมายถึง นักศึกษามีการทบทวนว่า สิ่งที่ตนเองปฏิบัติ นั้นมีคุณค่าอย่างไร มีประโยชน์กับผู้ป่วยต่อไปหรือไม่ เพื่อให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในครั้งต่อไป ในสถานการณ์ที่อาจมีคล้ายๆกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ร่วมกับการเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อศึกษา ประสิทธิภาพ การเรียนรู้ผ่านกระบวนการสะท้อนคิดที่เน้นรูปแบบ การเขียนสะท้อนความคิด ความรู้สึกและการเรียนรู้ โดยนักศึกษาย้อนคิดภายหลังสถานการณ์ที่ปฏิบัติการพยาบาลผู้สูงอายุแต่ละวันสิ้นสุดไปแล้วด้วยการ ทบทวนประสบการณ์ของตน

ลักษณะประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษา หลักสูตรพยาบาลศาสตรบัณฑิต ชั้นปีที่ 2 จำนวน 78 คน โดยการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัย ประกอบด้วย

1. เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย เอกสาร มคอ. รายวิชาปฏิบัติการพยาบาลผู้สูงอายุ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับรายละเอียดของรายวิชา วัตถุประสงค์ ลักษณะการดำเนินการสอน วิธีการสอน วิธีการวัดและประเมินผล คู่มือการฝึกภาคปฏิบัติสำหรับอาจารย์ วิชาปฏิบัติการพยาบาลผู้สูงอายุ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับ มคอ.รายวิชาปฏิบัติการพยาบาลผู้สูงอายุ แบบประเมินการฝึกภาคปฏิบัติ แบบประเมิน ADL, MMSE แบบบันทึกการสะท้อนคิด

2. เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย แบบบันทึกการสะท้อนคิดหลังการฝึกภาคปฏิบัติ เป็นคำถามปลายเปิดเกี่ยวกับ ประสิทธิภาพ ความคิด ความรู้สึก สิ่งที่น่าสนใจ ไม่ประทับใจ จากการฝึกภาคปฏิบัติการพยาบาลผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการสังคมผู้สูงอายุ

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

1. ผู้วิจัยปฐมนิเทศนักศึกษาทุกกลุ่ม ชี้แจงวัตถุประสงค์และรายละเอียดเกี่ยวกับแนวทางการเขียนบันทึกการสะท้อนคิด กำหนดให้นักศึกษาที่ฝึกปฏิบัติการพยาบาลผู้สูงอายุ ที่ศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ ให้นักศึกษาเขียนประสบการณ์การเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดส่งตามระยะเวลาที่กำหนดในการฝึกภาคปฏิบัติ นักศึกษาฝึกวิชาชีพปฏิบัติการพยาบาลผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ ใช้ระยะเวลา 5 วัน โดยมีแผนการปฏิบัติงานกิจกรรมดังนี้

วันที่หนึ่ง รับการปฐมนิเทศจากผู้รับผิดชอบศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุและอาจารย์ผู้นิเทศ มอบหมายกรณีศึกษารายบุคคล สร้างสัมพันธภาพกับกรณีศึกษา ขออนุญาตเป็นกรณีศึกษาในการปฏิบัติการพยาบาลผู้สูงอายุ รับฟังการสอนในคลินิกเรื่อง ทฤษฎีความสูงอายุเชิงจิตสังคม และการประเมินภาวะสุขภาพผู้สูงอายุ

วันที่สอง Pre Conference ร่วมกับอาจารย์นิเทศ เก็บรวบรวมข้อมูลจากกรณีศึกษารายบุคคล วิเคราะห์ข้อมูล วางแผนการพยาบาล ส่งแผนการพยาบาล แก่อาจารย์ผู้นิเทศ แก้ไขแผนการพยาบาล ปฏิบัติกิจกรรมการดูแลผู้สูงอายุตามที่ได้รับมอบหมาย Post Conference

วันที่สาม Pre Conference ร่วมกับอาจารย์นิเทศ ให้การพยาบาลตามแผน และประเมินผลการพยาบาล ปฏิบัติกิจกรรมการดูแลผู้สูงอายุตามที่ได้รับมอบหมาย Post Conference

วันที่สี่ Pre Conference ร่วมกับอาจารย์นิเทศ ปฏิบัติกิจกรรมการดูแลผู้สูงอายุตามที่ได้รับมอบหมาย เขียนบันทึกสะท้อนคิด Post Conference

วันที่ห้า Pre Conference ร่วมกับอาจารย์นิเทศ ปฏิบัติกิจกรรมการดูแลผู้สูงอายุตามที่ได้รับมอบหมาย Post Conference ประเมินผลการฝึกภาคปฏิบัติ

2. สันทนากลุ่ม โดยกำหนด 3 – 4 ครั้ง ต่อนักศึกษา 1 กลุ่ม มีการจัดบันทึกการสนทนากลุ่มทุกครั้ง

3. ข้อมูลที่ได้จากการบันทึกการสะท้อนคิด และ ข้อมูลจากการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยนำมาวิเคราะห์เนื้อหา(Content Analysis) อ้างอิงข้อมูลโดยใช้รหัสอ้างอิงเป็นตัวอักษรภาษาอังกฤษตามด้วยหมายเลข อยู่ในวงเล็บ เช่น (A – 5) A หมายถึง นักศึกษากลุ่ม A ตัวเลข 5 หมายถึงนักศึกษาในบัญชีรายชื่อคนที่ 5 และแสดงคำร้อยละ

จริยธรรมการวิจัย

ผู้วิจัยได้เสนอโครงการวิจัยให้คณะกรรมการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ของสถาบันวิจัยแห่งชาติ (วช) และผู้วิจัยได้เสนอโครงการวิจัยเพื่อขอรับการพิจารณาจริยธรรมวิจัยในมนุษย์ต่อ คณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์วิทยาลัยพยาบาลบรมราชชนนีสุนทร โดยได้รับการรับรองตามหนังสือรับรองรหัส EP- BC 21- 03 - 61 ลงวันที่ 29 มิถุนายน 2561

ผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไป กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาพยาบาล ชั้นปีที่ 2 จำนวน 78 คน ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 97.44) นักศึกษาทั้งหมดไม่เคยมีประสบการณ์การฝึกปฏิบัติการพยาบาลผู้สูงอายุในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุมาก่อน

ผลการศึกษาประสบการณ์การเรียนรู้ผ่านบันทึกสะท้อนคิดของนักศึกษาในการฝึกปฏิบัติการพยาบาลผู้สูงอายุ ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุ แบ่งออกเป็นประเด็น ดังนี้

1. ประสบการณ์ที่ได้รับในการฝึกปฏิบัติการพยาบาลผู้สูงอายุ

2.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้รับบริการ เมื่อนักศึกษาได้รับมอบหมายกรณีศึกษารายบุคคลเรียบร้อยแล้ว นักศึกษาต้องดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้ให้บริการโดยใช้เครื่องมือต่างๆ ตามความจำเป็นของแต่ละราย นักศึกษาระบุว่าได้ฝึกการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้สูงอายุตามแบบประเมินภาวะสมองเสื่อม (MMSE) แบบประเมินความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวัน (ADL) การใช้แบบเก็บรวบรวมข้อมูลตามแบบแผนสุขภาพของกอร์ดอน

แบบประเมินโรคซึมเศร้า ดังตัวอย่างคำกล่าว “... ช่วงบ่ายก็ไปสัมภาษณ์ผู้สูงอายุ ตามที่เตรียมตัวไว้มี¹¹ แบบแผนของกอร์ดอน แบบประเมิน MMSE และแบบประเมิน ADL ด้วย..” (C – 1) หรือ “... อย่างแรกที่ได้ทำคือ ได้ใช้แบบประเมินต่าง ๆ เช่น แบบประเมิน MMSE , แบบประเมิน ADL แบบประเมินโรคซึมเศร้า..” (D – 2) โดยมีนักเรียนร้อยละ 69.22 (n = 54) มีการพรรณนาในเรื่องการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้ให้บริการ

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละ ของนักศึกษาที่พรรณนาในเรื่องการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้ให้บริการ (n = 78)

หัวข้อ/หมวดหมู่	จำนวน	ร้อยละ
1. สัมภาษณ์ case ตามแบบประเมิน	16	20.51
2. ชักประวัติถามอาการ	15	19.23
3. พูดคุยกับ case หาปัญหาและความต้องการ	9	11.54
4. การประเมินสุขภาพผู้สูงอายุทั้งด้านกายและจิตใจ	9	11.54
5. ประเมินและตรวจร่างกายผู้สูงอายุ	5	6.41
รวม	54	69.22

2.2. การวินิจฉัยปัญหาและความต้องการของผู้รับบริการ เมื่อนักศึกษาได้มีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้บริการโดยใช้เครื่องมือต่าง ๆ เรียบร้อยแล้ว นักศึกษาจะดำเนินการขั้นตอนต่อไปโดยการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลข้อมูล เพื่อสรุปปัญหาและความต้องการของผู้รับบริการที่ได้รับมอบหมาย มีการเชื่อมโยงแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ มาใช้เช่น แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ทฤษฎีความเสื่อมโทรม (Wear and Tear Theory) ทฤษฎีการเชื่อมตามขวาง (Cross-linking Theory) ทฤษฎีการถดถอย (Disengagement Theory) เป็นแนวทางในการวินิจฉัยปัญหาและความต้องการ นักศึกษาระบุว่า “...กรณีศึกษาของดิฉันมีปัญหาสอดคล้องกับทฤษฎีเชื่อมตามขวาง (Cross – Linking Agent) คือสาร Fibrous Protein เพิ่ม ขึ้นและจับกันมากขึ้น ทำให้ Collagen Fiber หดตัวขาดความยืดหยุ่นและจับกันไม่เป็นระเบียบ มีผลให้ Cell เสียหน้าที่ ผ่นหลุดเลื้อยมีแรงดึงตัวลดลง ทำให้ประสิทธิภาพในการทำงานของหลอดเลือดลดลง

และอวัยวะต่าง ๆ มีประสิทธิภาพในการทำงานลดลง สอดคล้องกับกรณีศึกษา คือ “คุณตามีการเคลื่อนไหวร่างกายลดลง..”(A – 5) หรือ “...จากการชักประวัติทำให้พบปัญหา ร่างกายของผู้สูงอายุมีปัญหาเสื่อมไปตามวัย อวัยวะต่าง ๆ เริ่มใช้งานไม่ได้ ตรงตามทฤษฎีความเสื่อมโทรม (Wear and Tear Theory) โดยเมื่อถึงเวลาที่ผิวหนังของผู้สูงอายุ จะเห็นผิวหนังเหี่ยวย่น มีเม็ดสีตามผิวหนัง เป็นไปตามทฤษฎีสะสม...” (C – 4) หรือ “...จากการประเมิน นักศึกษาวิเคราะห์ปัญหาได้ คือ ผู้สูงอายุมีอาการหลงลืม จากระบบประสาทเสื่อม ตามหลักทฤษฎีความเสื่อมโทรม...” (D – 4) หรือ “... เมื่อกลับมาศึกษาปัญหาของผู้สูงอายุ จากข้อมูลที่ได้ สรุปได้คือ ปัญหาของการขับถ่ายลำบากหรือมีภาวะท้องผูก จากการดื่มน้ำน้อยใน 1 รอบวัน...” (D – 5) โดยมีนักเรียนร้อยละ 29.48 (n = 23) ที่มีการพรรณนาในเรื่องการวินิจฉัยปัญหาและความต้องการของผู้รับบริการ

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละ ของนักศึกษาที่พรรณนาเกี่ยวกับการวินิจฉัยปัญหา และความต้องการของผู้ใช้บริการ (n = 78)

หัวข้อ/หมวดหมู่	จำนวน	ร้อยละ
1. ทฤษฎีความเสื่อมโทรม (Wear and Tear Theory)	10	12.48
2. ทฤษฎีการเชื่อมตามขวาง (Cross – linking Theory)	7	8.97
3. ทฤษฎีการถดถอย (Disengagement Theory)	6	7.69
รวม	23	29.48

2.3 การวางแผนการพยาบาล/แผนการให้บริการ เมื่อนักศึกษาได้ระบุปัญหาและความต้องการของผู้รับ บริการเรียบร้อยแล้ว นักศึกษานำปัญหาและความต้องการนั้นมาวางแผนการแก้ไขปัญา โดยการศึกษาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญานั้น ๆ ประกอบด้วย แนวคิด ทฤษฎี หลักการพยาบาล ผู้สูงอายุ เพื่อนำองค์ความรู้มาประยุกต์ใช้ในการให้บริการ/ให้การพยาบาล ดังที่นักศึกษาระบุว่า “...ดิฉันได้ไปอ่านเรื่องแนวทางการดูแลผู้ป่วยอัลไซเมอร์ พบว่า เน้นการกระตุ้นให้ผู้ป่วยช่วย เหลือตนเองให้มากที่สุด โดยเฉพาะในเรื่องการทำกิจวัตรประจำวัน พยายามคงความสามารถของผู้ป่วยที่มีอยู่ เพื่อชะลอความเสื่อมของสมอง จึงวางแผนที่จะกระตุ้นให้ผู้ป่วย ยายใส่เสื้อด้วยตัวเอง...” (C-5) หรือ “...เมื่อพบว่า

ผู้สูงอายุมีปัญหาด้านจิตใจ ข้าพเจ้าจึงไปหาข้อมูล และศึกษาเกี่ยวกับการดูแลด้านจิตใจผู้สูงอายุ พบว่า หลักการปฏิบัติเพื่อให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพจิตดี ประกอบ ด้วย 1) ต้องทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าเขาตนเอง มีคุณค่า มีความสำคัญ และมีความหวัง 2)ระมัดระวัง การใช้คำพูดหรือการกระทำที่แสดงออกต่อผู้สูงอายุ 3) ชักชวนพูดคุยและรับฟังถึงส่วนดีหรือเหตุการณ์ ที่ประทับใจในอดีตของผู้สูงอายุด้วยความจริงใจ 4) ส่งเสริมและอำนวยความสะดวกให้ผู้สูงอายุทำ กิจกรรมที่สนใจ ตามความเหมาะสม ซึ่งข้าพเจ้าอาจจะแก้ไขไม่ได้ทั้งหมด แต่ก็ได้ช่วยบรรเทา...” (E-3) โดยมีนักศึกษาร้อยละ 58.97(n = 46) ที่มีการพรรณนาในเรื่องการวางแผนการพยาบาล/แผนการให้บริการ

ตารางที่ 3 จำนวนและร้อยละของนักศึกษาที่พรรณนาเกี่ยวกับการวางแผนการพยาบาล /แผนการให้บริการ (n = 78)

หัวข้อ/หมวดหมู่	จำนวน	ร้อยละ
1. ศึกษาองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับปัญหา	14	17.95
2. ศึกษาหาข้อมูลในการดูแลผู้สูงอายุ	12	15.38
3. ศึกษาหลักปฏิบัติในการดูแลผู้สูงอายุ	11	14.10
4. อ่านและศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัญหา	9	11.54
รวม	46	58.97

2.4 การปฏิบัติกิจกรรมการพยาบาล/กิจกรรมการให้บริการ เมื่อนักศึกษาได้ดำเนินการวางแผนการพยาบาล/แผนการให้บริการกรณีศึกษาตามปัญหาและความต้องการเรียบร้อยแล้ว หลังจากนั้นนักศึกษานำกิจกรรมที่ได้วางแผนมาลงมือปฏิบัติกับผู้รับบริการ โดยนักศึกษาระบุว่า “ดิฉันได้ให้การพยาบาลเป็นท่าบริหารข้อเข่าให้ผู้สูงอายุสามารถทำได้ด้วยตนเอง ...ส่วนการพยาบาลปัญหาท้องผูกถ่ายลำบาก เป็นก้อนแข็ง ดิฉันแนะนำให้ผู้สูงอายุดื่มน้ำมากๆ 6 – 8 แก้ว/วัน แนะนำการออกกำลังกายกระตุ้นและแนะนำให้รับประทานผักผลไม้ ...” (B-3) หรือ “...ให้คำแนะนำสำรับผู้สูงอายุความดันโลหิตสูง เน้นการรับประทานอาหารที่มีกากใยสูง เพราะมีโปรตีนต่ำและไขมันต่ำ ผลไม้ชนิดที่มีไฟเบอร์ต่ำ ถั่วต่าง ๆ และลดอาหารเค็ม...” (B-5) หรือ “...เมื่อศึกษาการท่ากายบริหารเพื่อลดอาการปวดเข่า

ที่มีทั้งหมด 5 ท่าและลองทำดูแล้ว หลังจากนั้นฉันได้ให้คุณยายลองทำท่ากายบริหาร โดยทำวันละ 2 รอบ คุณยายบอกว่าไม่ปวดมาก...” (B-6) หรือ “...ได้ช่วยโกนหนวดเคราให้ผู้สูงอายุ มีความภาคภูมิใจที่ได้ทำในส่วนตรงนี้ มีการทำแผลกดทับ ดูแลความสะอาดร่างกาย จัดอาหารให้ผู้สูงอายุ...” (D-2) หรือ “...คุณยายมีข้อจำกัดในการออกกำลังกาย คือปวดเข่าเดินนานไม่ได้ จึงแนะนำให้เริ่มเดินระยะใกล้ โดยข้าพเจ้าพาเดินในวันแรก จากเรือน 1 ไปเรือน 2 พอวันที่ 2 เดินจากเรือน 1 ไปเรือน 3 และวันที่ 3 เดินจากเรือน 1 ไปเรือน 2 ต่อไปเรือน 3 และอ้อมมาทางเรือน 4 ซึ่งคุณยายทำได้...” (E-2) โดยมีนักศึกษาร้อยละ 89.74 (n = 70) ที่มีการพรรณนาในเรื่องการปฏิบัติกิจกรรมการพยาบาล/กิจกรรมให้บริการ

ตารางที่ 4 จำนวนและร้อยละ ของนักศึกษาที่พรรณนาเกี่ยวกับการปฏิบัติกิจกรรมการพยาบาล/กิจกรรมการให้บริการ (n = 78)

หัวข้อ/หมวดหมู่	จำนวน	ร้อยละ
1. นำสิ่งที่ได้วางแผนไปปฏิบัติ	18	23.08
2. ให้การพยาบาลแก่ผู้ใช้บริการ	16	23.51
3. ให้คำแนะนำสำรับผู้ใช้บริการ	10	12.82
4. สอนการออกกำลังกาย	9	11.54
5. ช่วยดูแลกิจวัตรประจำวัน	9	11.54
6. ให้คำปรึกษาแก่ผู้ใช้บริการ	8	10.26
รวม	70	89.75

2.5 การประเมินผลการพยาบาล/การให้บริการ เมื่อนักศึกษาดำเนินกิจกรรมการพยาบาล/การให้บริการ นักศึกษาได้ดำเนินการประเมินผลการดำเนินการ โดยนักศึกษาระบุว่า “...ได้แนะนำการท่ากายบริหารเพื่อลดอาการปวดของข้อเข่าลงหลังจากที่ได้อธิบายเสร็จฉันสังเกต เห็นสีหน้าของคุณยายคลายลง และยอมที่จะทำท่ากายบริหารในการลดอาการปวดเข่าลงได้ ฉันรู้สึกดีใจมาก

ที่สามารถทำให้คุณยายผ่อนคลายได้...” (B-6) หรือ “...จากที่แนะนำให้ผู้สูงอายุที่มีความเข้าใจของปัญหาที่ทำให้ท้องผูกและอาการนอนไม่หลับของตนเอง และผู้สูงอายุก็บอกว่ามีการดื่มน้ำให้มากขึ้นกว่าเดิม...” (D-5) โดยมีนักศึกษาร้อยละ 20.50 (n = 16) ที่มีการพรรณนาในเรื่องการประเมินผลการพยาบาล/การให้บริการ

ตารางที่ 5 จำนวนและร้อยละ ของนักศึกษาที่พัฒนาเกี่ยวกับการประเมินผลการพยาบาล/ผลการให้บริการ (n = 78)

หัวข้อ/หมวดหมู่	จำนวน	ร้อยละ
1. สังเกตผู้สูงอายุ	12	15.38
2. ซักถามความเข้าใจ	2	2.56
3. ประเมินการปฏิบัติ	2	2.56
รวม	16	20.50

2.6 สรุปประสบการณ์ที่นักศึกษาได้พัฒนาตาม 5 ขั้นตอน ของกระบวนการพยาบาลพบว่า ขั้นตอนที่นักศึกษาพัฒนาถึงมากที่สุด ได้แก่ ขั้นตอนการปฏิบัติการพยาบาลร้อยละ 89.75 (n = 70) รองลงมา ได้แก่ ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลร้อยละ 69.25 (n = 54) และน้อยที่สุด ได้แก่ ขั้นตอนการประเมินผลการปฏิบัติการพยาบาลร้อยละ 20.50 (n = 16)

ตารางที่ 6 จำนวนและร้อยละของนักศึกษาที่พัฒนาตาม 5 ขั้นตอน ของกระบวนการพยาบาล (n = 78)

หัวข้อ/หมวดหมู่	จำนวน	ร้อยละ
1. ขั้นการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้ใช้บริการ		
มีการพัฒนาการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้ใช้บริการ	54	69.22
ไม่มีการพัฒนาการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้ใช้บริการ	24	30.78
รวม	78	100.00
2. ขั้นการวินิจฉัยปัญหาและความต้องการของผู้ใช้บริการ		
มีการพัฒนาการวินิจฉัยปัญหาและความต้องการฯ	23	29.48
ไม่มีการพัฒนาการวินิจฉัยปัญหาและความต้องการฯ	55	70.52
รวม	78	100.00
3. ขั้นการวางแผนการพยาบาล/แผนการให้บริการ		
มีการพัฒนาการวางแผนการพยาบาลฯ	46	58.97
ไม่มีการพัฒนาการวางแผนการพยาบาลฯ	32	41.03
รวม	78	100.00
4. ขั้นการปฏิบัติกิจกรรมการพยาบาล/การให้บริการ		
มีการพัฒนาการปฏิบัติกิจกรรมการพยาบาลฯ	70	89.75
ไม่มีการพัฒนาการปฏิบัติกิจกรรมการพยาบาลฯ	8	10.25
รวม	78	100.00
5. ขั้นประเมินผลการพยาบาล/การให้บริการ		
มีการพัฒนาการประเมินผลการพยาบาล/การให้บริการ	16	20.50
ไม่มีการพัฒนาการปฏิบัติกิจกรรมการพยาบาลฯ	62	79.50
รวม	78	100.00

2.7 ทักษะการสังเกต ในการฝึกภาคปฏิบัติครั้งนี้ นักศึกษาพรรณนาว่า นักศึกษาเข้ามาในสถานที่ ๆ ได้เข้ามาเป็นครั้งแรก ได้เห็นสภาพทั่ว ๆ ไปของสถานที่ฝึกภาคปฏิบัติ ได้พบกับกรณีศึกษาที่เป็นผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในสถานที่แห่งนี้ที่มีลักษณะที่แตกต่างกัน มีทั้งช่วยเหลือตัวเองได้และช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ มีทั้งที่มีโรคประจำตัว และไม่มีโรคประจำตัว นักศึกษาได้ใช้ทักษะการสังเกตในการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ โดยนักศึกษาระบุว่า “...และสังเกตเห็นได้ว่า ขณะพูดคุยด้วย ตอบคำถามด้วยสีหน้าและแววตาที่เศร้า เมื่อพูดถึงครอบครัว...” (A-4) หรือ “...ดิฉันสังเกตเห็นผู้สูงอายุที่มีปัญหาด้านการเคลื่อนไหว จากการเปลี่ยนแปลงสภาวะตามวัยและโรคประจำตัวของผู้สูงอายุ มีเยอะมากที่เดินอย่างลำบาก บางคนเหมือนจะล้ม ทำให้ดิฉันอยากเข้าไปช่วยดูแล ...” (A-5) หรือ “...เมื่อเดินมาที่บริเวณหน้าโรงอาหาร ดิฉันสังเกตเห็นคุณตาท่านหนึ่ง มีการเดินที่แปลกเหมือนคนปวดขา ดิฉันจึงได้เข้าไปพูดคุย และสอบถามอาการว่า ท่านเป็นอะไรหรือเปล่า ? ท่านบอกว่า ท่านเป็นโรคเก๊าท์ และเมื่อวานได้รับประทานเนื้อไก่เข้าไป ทำให้มีอาการปวดที่บริเวณขา...” (A-8)

2.8 ทักษะการสื่อสาร ในการฝึกภาคปฏิบัติครั้งนี้ นักศึกษาพรรณนาว่า นักศึกษาได้เก็บรวบรวมข้อมูลและประเมินภาวะสุขภาพกับผู้สูงอายุได้มีการทำกิจกรรมต่าง ๆ กับผู้สูงอายุ นักศึกษาได้มีการสื่อสารกับผู้สูงอายุ รวมทั้งมีการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมเพื่อนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในการสื่อสารกับผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดทักษะการสื่อสาร โดยนักศึกษาระบุว่า “...การสื่อสารกับผู้สูงอายุจึงต้องทำความเข้าใจหลักเบื้องต้นให้เข้าใจ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในการสื่อสารมากที่สุด ทำให้ฉันรู้ว่านอกจากการสื่อสารด้วยถ้อยคำแล้ว การสื่อสาร ด้วยน้ำเสียงที่นุ่มนวล ด้วยท่าทีที่เป็นมิตร ร่วมกับการประสานสายตา

และอาจสัมผัสมือของผู้สูงอายุเบา ๆ เพื่อแสดงถึงความใส่ใจ ก็ทำให้มีความเข้าใจและมีความรู้มากขึ้น...” (A-5) หรือ “...การสื่อสารกับผู้สูงอายุควรใช้คำพูดที่เข้าใจง่ายและแสดงท่าทีที่เหมาะสมอย่างอ่อนโยน สบตากันอย่างเหมาะสม เสียงที่พูดต้องดังชัดเจนแต่นุ่มนวล ให้อายุของผู้สูงอายุคิดว่าผู้สูงอายุไม่แฉะใจหรือหลงลืมสิ่งที่พูดไป...” (D-4)

2 ความคิด ความรู้สึกที่เกิดขึ้นต่อการฝึกปฏิบัติการพยาบาลผู้สูงอายุ

2.1 เศร้า หดหู่ สงสาร สะเทือนใจ นักศึกษาพรรณนาว่า ในการฝึกปฏิบัติครั้งนี้ทำให้นักศึกษาได้พบคุณตาคุณยายที่เป็นกรณีศึกษาที่หลากหลาย มีปัญหาในเรื่องการใช้ชีวิตและความ เป็นอยู่ บางคนมีโรคประจำตัว บางคนช่วยเหลือตัวเองไม่ได้ ทำให้นักศึกษาเกิดความรู้สึกเศร้า รู้สึกหดหู่ เกิดความสงสาร หรือบางครั้งก็สะเทือนใจกับสิ่งที่ คุณตาคุณยายต้องเผชิญ โดยนักศึกษาระบุว่า “...เมื่อมาฝึกที่นี่ มีความรู้สึกแปลกสถานที่แปลกบริบทบ้าง แต่ก็มีความรู้สึกหนึ่งที่ยังอยู่ตั้งแต่วันแรก คือความรู้สึกหดหู่และเศร้า อย่างบอกไม่ถูก ไม่เฉพาะฉัน แต่ฉันมอง เห็นความเศร้านี้ อยู่บนใบหน้าผู้สูงอายุด้วย ฉันพยายามจะไม่แสดงให้ เห็น บางครั้ง ถามตัวเอง มาทำอะไรตรงนี้ ทำไมต้องมาทำอะไรแบบนี้ อาจารย์ท่านหนึ่งบอกว่า เราต้องมองสิ่งเล็กๆ ให้กลายเป็นกำลังใจ สำหรับที่นี่ คงเป็นคำขอบคุณและรอยยิ้มของผู้สูงอายุ ที่ทำให้ฉันอยากทำสิ่งนั้นต่อไป...” (D-7) หรือ “...ข้าพเจ้าได้สังเกตเห็นการดูแลอาหารการกิน และการดูแลด้านร่างกายผู้สูงอายุ ดีมาก แต่ในด้านจิตใจ น่าจะดูแลได้ไม่ทั่วถึง ผู้สูงอายุที่นี้ดูหน้าตามีความเศร้า สีหน้าไม่สบายใจ ไม่ค่อยพูดคุยกัน นั่งอยู่เฉยๆ มุมใครมุมมัน บางคนถูกทอดทิ้งมันทำให้ข้าพเจ้า รู้สึกหดหู่ใจมาก ที่ลูกหลานไม่ดูแลพ่อแม่เลย...” (E-3)

2.2 วิตกกังวล ตื่นเต้น กลัว นักศึกษา
พรรณนาว่า ในการฝึกปฏิบัติครั้งนี้ เป็นครั้งแรกที่
ได้เข้ามาฝึกในสถานที่แห่งนี้ และส่วนใหญ่ไม่เคยได้
มีโอกาสเข้ามาในสถานที่แห่งนี้มาก่อน ทำให้นักศึกษา
รู้สึกวิตกกังวล กลัว กับประสบการณ์ที่ต้องฝึกปฏิบัติ
แม้ว่าจะได้รับการปฐมนิเทศจากอาจารย์ประจำกลุ่ม
และนักสังคมสงเคราะห์ที่รับผิดชอบแล้วก็ตาม
โดยนักศึกษาระบุว่า “...มาฝึกที่นี่เป็นครั้งแรกฉันสังเกต
ดูรอบๆ มีแต่ความเงียบ เกิดความวิตกกังวลใจว่าจะ
ดูแลผู้สูงอายุได้ดีมั้ย และกลัวผู้สูงอายุจะไม่คุยด้วย...”
(A-4,A-5) หรือ “...บรรยากาศตอนแรกเจอผู้สูงอายุ
เพียง 1 คน ยืนกวาดใบไม้ข้างทาง บรรยากาศใน
ห้องดูเงียบๆ แอบกลัวนิดนึงค่ะ เพราะต่างที่ต่างถิ่น...”
(B-1) หรือ “...ตั้งแต่ก้าวแรกที่เข้ามาบรรยากาศดู
เงียบสงบ จนบางครั้งรู้สึกวังเวง บรรยากาศคอบอวล
ไปด้วยความรู้สึกที่แปลกจากทุกที่ที่ฉันเคยฝึก
ปฏิบัติงาน ที่นี่ไม่เหมือนสถานการณบนหอผู้ป่วย
หรือในชุมชน เนื่องจากผู้สูงอายุที่นี่ไม่ได้อยู่กับญาติ
หรือลูกหลาน...” (B-2)

2.3 รักคนในครอบครัวมากขึ้น นักศึกษา
พรรณนาว่า ในการฝึกปฏิบัติครั้งนี้ทำให้นักศึกษา
ได้มีประสบการณ์หลาย ๆ อย่าง ได้พูดคุยกับ
ผู้สูงอายุ ได้เห็นสภาพความเป็นอยู่ ได้ให้การดูแล
ผู้สูงอายุ ทำให้นักศึกษาเกิดความรู้สึก คิดถึงบุคคล
ในครอบครัว เกิดความรู้สึกรักคนในครอบครัว
มากขึ้น โดยนักศึกษาระบุว่า “...จากการปฏิบัติงาน
มาแล้ว 2 วัน ฉันได้ข้อคิดหลาย ๆ อย่างได้มอง
ในอีกหลาย ๆ มุมของสังคมมนุษย์ทำให้ฉันคิดว่า
จะดูแลคนทางบ้านให้ดีขึ้นจะไม่ปล่อย ให้อยู่อย่าง
โดดเดี่ยวคิดว่าถ้าเป็นยายของเรามาอยู่ที่นี่ เราจะ
รู้สึกอย่างไร...” (A-1) หรือ “...พอเห็น แบบนี้แล้ว
รู้สึกสะท้อนใจว่า ถ้าเป็นเราจะไม่มีทางปล่อย
ให้พ่อแม่เราต้องมาอยู่ในบรรยากาศที่มีแต่ผู้สูงอายุ
ทุกคนที่เห็นต่างเฝ้ารอให้ลูกหลานมาเยี่ยม ทุกคน
ต้องการครอบครัว...” (B-1) หรือ “...การที่ผู้สูงอายุ

มาอยู่ที่นี่ไม่เหมือนการได้อยู่บ้านของตัวเอง ซึ่งมัน
ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกหดหู่ใจมาก ที่ลูกหลานไม่มาเยี่ยม
เลย ทำให้ข้าพเจ้าตั้งใจว่าจะไม่ทำแบบนี้กับ พ่อแม่
ปู่ย่า ตายาย จะดูแลครอบครัวให้ดีที่สุด และตั้งใจ
จะดูแลผู้สูงอายุที่นี่ให้ดีที่สุดเท่าที่ข้าพเจ้าจะช่วย
ดูแลได้...” (E - 3) หรือ “...จากการฝึกงานครั้งนี้
ทำให้ข้าพเจ้าได้ข้อคิดหลาย ๆ อย่างคือ ควรดูแล
พ่อแม่และคุณตาคุณยายที่บ้านเป็นอย่างดีไม่ทอด
ทิ้งให้ท่านอยู่อย่างโดดเดี่ยวและเป็นภาระคนอื่น...”
(E- 7)

2.4 รู้สึกประทับใจมีความสุข นักศึกษา
พรรณนาว่า ในการฝึกปฏิบัติครั้งนี้ทำให้นักศึกษา
ได้เห็นภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นหลายๆ อย่าง
ได้ประสบการณ์ในการปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ
กับผู้สูงอายุ ตลอดระยะเวลาในการฝึกปฏิบัติ นักศึกษา
เกิดความประทับใจในหลาย ๆ สิ่งหลาย ๆ อย่าง
โดยนักศึกษาระบุว่า “...สิ่งที่ได้เห็นคือ ผู้สูงอายุ
จะมีการดูแลซึ่งกันและกัน คือผู้สูงอายุที่ช่วยเหลือ
ตัวเองได้ ก็จะมีการช่วยเหลือผู้สูงอายุที่ติดบ้าน
ที่นั่งรถเข็น ป้อนข้าว กวาดบ้าน และให้ความช่วยเหลือ
ต่าง ๆ ที่สามารถช่วยได้ เป็นภาพที่ประทับใจมาก...”
(A-1) หรือ “... ตั้งแต่วันแรกที่ดิฉันเดินทางไปถึง
เจอคุณยายท่านหนึ่งกำลังกวาดอยู่หน้าทางเข้า
คุณยายเห็นแค่รถขับผ่านก็ยกมือไหว้ และยิ้มให้
ทั้ง ๆ ที่ยังไม่เห็นคนในรถเลย ทำให้ดิฉันรู้สึก
ประทับใจมาก...” (B -3) หรือ “...5 วันที่อยู่ที่นี่
ฉันรับรู้ได้ถึงความเปลี่ยนแปลง รับรู้ได้ถึงความสุข
คุณตาคุณยายที่นี่น่ารัก แวดตา ท่าทาง รอยยิ้ม ทำให้
ฉันรับรู้ได้ถึงความสุข คำขอบคุณ แรกๆ ฉันรู้สึก
ท้อ อยากกลับบ้าน แต่เหตุการณ์ในวันนั้น วันที่ฉัน
ป้อนข้าวคุณยาย คุณยายเงยหน้ายิ้มให้ฉัน พร้อมกับ
มีน้ำตาที่ไหลออกจากตาทั้งสองข้าง มันทำให้ฉัน
รู้สึกมีกำลังใจอย่างบอกไม่ถูก ฉันรู้สึกเหมือน
ได้ทำบุญ ได้เป็นผู้ให้และผู้รับในเวลาเดียวกัน...”
(B -2)

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาจะเห็นได้ว่าประสบการณ์และผลลัพธ์การเรียนรู้ในศูนย์พัฒนาการจัดสวัสดิการผู้สูงอายุผ่านการสะท้อนคิดนั้น นักศึกษาได้เรียนรู้ตามขั้นตอนของกระบวนการพยาบาล เมื่อวิเคราะห์ทั้ง 5 ขั้นตอน ก็พบว่า จำนวนนักศึกษาที่มีการระบุประสบการณ์และผลลัพธ์การเรียนรู้มากที่สุด คือ ขั้นตอนการปฏิบัติกิจกรรมการพยาบาล ร้อยละ 89.74 รองลงมา คือ ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้รับบริการ ร้อยละ 69.22 และน้อยที่สุดคือขั้นตอนการประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรมการพยาบาล ร้อยละ 20.50 ซึ่งจะเห็นได้ว่าในขั้นตอนทั้ง 5 ของกระบวนการพยาบาล ขั้นตอนการลงมือปฏิบัติกิจกรรมการพยาบาล นักศึกษาได้เขียนสะท้อนถึงกิจกรรมดังกล่าวมากที่สุด เนื่องจากเป็นขั้นที่นักศึกษาได้ลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเองกับผู้ใช้ บริการเป็นรายบุคคล ทำให้นักศึกษาได้สัมผัสกับความคิดความรู้สึกที่เกิดขึ้นในขณะที่ลงมือปฏิบัติได้ชัดเจน ซึ่งใกล้เคียงกับขั้นของการเก็บรวบรวมข้อมูลที่นักศึกษาใช้เวลาในการพูดคุย ซักถามกับผู้ใช้บริการ โดยการใช้เครื่องมือต่าง ๆ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทำให้นักศึกษาได้สัมผัสกับผู้ใช้ บริการ สามารถสะท้อนความคิดความรู้สึกที่เกิดขึ้นได้ชัดเจนเช่นกัน ส่วนในขั้นตอนที่ 5 ขั้นการ ประเมินผลการพยาบาล/การให้บริการ นักศึกษาได้เขียนสะท้อนถึงกิจกรรมดังกล่าวน้อยที่สุด อาจเป็นเพราะว่ากิจกรรมดังกล่าวเป็นการปฏิบัติในช่วงระยะเวลาสั้น และในบางครั้งการปฏิบัติกิจกรรมการพยาบาล/การให้บริการ ขณะลงมือปฏิบัติกิจกรรมก็จะมีการประเมินผลไปพร้อม ๆ กัน ทำให้นักศึกษาอาจไม่ได้สะท้อนถึงกิจกรรมดังกล่าวมากนัก ซึ่งขั้นของการประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรมการพยาบาล เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญอย่างมากในการปฏิบัติกิจกรรมการพยาบาล เนื่องจากเป็นขั้นตอนที่จะระบุได้ว่า

กิจกรรมการพยาบาลที่ปฏิบัตินั้นบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้หรือไม่ และมีความสำเร็จมากน้อยเพียงใด การที่นักศึกษาไม่ได้ระบุหรือสะท้อนคิดในประเด็นการประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรมการพยาบาล อาจแสดงถึงการให้ความสำคัญในเรื่องดังกล่าวน้อย หรือนักศึกษายังไม่ได้มีการปฏิบัติกิจกรรมขั้นตอนนี้ได้สมบูรณ์ ดังนั้นอาจารย์ผู้นิเทศควรมีการประเมินหรือสะท้อนคิดในประเด็นดังกล่าวกับนักศึกษา ในช่วงของการ Pre Conference ในแต่ละวัน หรือในขณะที่นักศึกษา กำลังปฏิบัติกิจกรรมการพยาบาล/การให้บริการ เพื่อกระตุ้นให้นักศึกษาสะท้อนคิดในเรื่องการประเมินผลการปฏิบัติกิจกรรมดังกล่าว สอดคล้องกับข้อเสนอของ อัศนี วันชัย และคณะ⁵ ได้เสนอการใช้การสะท้อนคิดขณะนักศึกษาลงมือปฏิบัติการพยาบาล โดยผู้สอนใช้คำถามกับนักศึกษา กระตุ้นให้เกิดสะท้อนคิดในกิจกรรมที่กำลังปฏิบัติการพยาบาลว่า สิ่งที่กำลังดำเนินการอยู่เป็นอย่างไร และอาจารย์ผู้สอนควรมีการปฐมนิเทศหรือให้ความรู้พื้นฐานในการเขียนการสะท้อนคิด พร้อมยกตัวอย่างการเขียนการสะท้อนคิด เพื่อให้นักศึกษาเกิดความเข้าใจมากยิ่งขึ้น รวมไปถึงการสร้างบรรยากาศให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกผ่อนคลาย สบายใจ ไม่กดดัน ในการที่จะเขียนการสะท้อนคิดในสิ่งที่เกิดขึ้นจริงกับนักศึกษา เช่น อาจมีการปฏิบัติไม่สมบูรณ์ หรือไม่ได้ปฏิบัติ เพื่อให้เกิดการเขียนการสะท้อนที่ตรงกับความเป็นจริงมากที่สุด ให้ผู้สอนสามารถนำมาใช้ในการปรับปรุงการใช้การสะท้อนคิดกับนักศึกษา ได้ดียิ่งขึ้น สอดคล้องกับ การศึกษาของ สุพรรณิการ์ ชนะนิล¹ ที่ทำการศึกษาเรื่อง การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ของนักศึกษาครูด้วยกิจกรรมการสะท้อนคิด โดยใช้รูปแบบ 3 - R ในรายวิชาการวัดผลและประเมินผลทางคณิตศาสตร์ โดยใช้รูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ 3 วงจร ผลการศึกษาพบว่า ขั้นตอนการทำกิจกรรมการสะท้อนคิดโดยใช้รูปแบบ

3-R ในรายวิชาการวัดผลและประเมินผลทางคณิตศาสตร์ ประกอบด้วย 1) สร้างบรรยากาศในชั้นเรียนให้เกิดความผ่อนคลาย สบายใจไม่กดดัน 2) ให้ความรู้พื้นฐานในการเขียนการสะท้อนคิดและยกตัวอย่างการเขียนการสะท้อนคิดรูปแบบต่าง ๆ 3) กำหนดกรอบการเขียนการสะท้อนคิดโดยใช้รูปแบบ 3 - R ได้แก่ Reaction การสะท้อนความรู้สึกที่เกิดขึ้นขณะเรียน หรือความรู้สึกที่มีต่อเนื้อหา ผู้สอน บทเรียน งาน และภาระงานต่าง ๆ Relevance การสะท้อนเนื้อหาหรือประสบการณ์ที่มีต่อเรื่องที่เรียน Responsibility การสะท้อนการนำความรู้และประสบการณ์จากบทเรียนไปใช้ประโยชน์

เมื่อพิจารณาตามขั้นตอนของ Gibb⁴ 6 ขั้นตอน พบว่า นักศึกษามีการเรียนรู้ในทุกขั้นตอนของการสะท้อนคิดที่ประกอบด้วย 1) การบรรยายที่เกิดจากความรู้สึกที่ถูกกระตุ้นจากการรับรู้ซึ่งปรากฏกับสถานการณ์ของผู้สูงอายุที่นักศึกษาได้รับมอบหมาย 2) การวิเคราะห์พิจารณาความรู้สึกลึกซึ้งที่เกิดขึ้นจากสิ่งที่มากระทบคือ เรื่องราวข้อมูลต่างๆ ที่นักศึกษาได้ยิน ได้รับรู้ 3) การประเมินวิเคราะห์สถานการณ์ของผู้สูงอายุที่ได้รับรู้ว่า มีผลดีผลเสียอย่างไร 4) การวิเคราะห์สถานการณ์จากความรู้เดิมหรือประสบการณ์เดิมที่มีอยู่เกี่ยวกับเรื่องของผู้สูงอายุ 5) การสรุปแนวคิดและวิธีแก้ไขปัญหาร่วมกันโดยใช้เหตุผลประกอบ โดยการศึกษา ค้นคว้าแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและ 6) การเปลี่ยนมุมมองความคิด สามารถจัดการกับปัญหาหรือสถานการณ์ ที่คล้ายๆ กันได้อย่างเหมาะสม สามารถวางแผนการแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม สอดคล้องกับการศึกษาของ ปิยาณี ณ นคร และคณะ⁶ ที่ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาแนวทางการจัดการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดเพื่อพัฒนาระบบการคิดอย่างมีวิจารณญาณในนักศึกษาพยาบาล ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการสะท้อนคิดประกอบด้วยขั้นตอน

ดังนี้ 1) การบรรยายเหตุการณ์ด้วยการย้อนกลับไปทบทวนประสบการณ์ 2) การรับรู้และให้ความสนใจกับความรู้สึกลึกซึ้งที่เกิดขึ้น 3) การประเมินความคิดเห็นต่อสถานการณ์และเชื่อมโยงข้อมูลใหม่กับสิ่งที่เคยรู้มาก่อน 4) การวิเคราะห์ภาพรวมของเหตุการณ์ 5) การค้นหาข้อสรุป 6) การนำความรู้ที่ได้ผนวกกับแนวคิดของตนเองและเกิดมุมมองใหม่ ซึ่งสามารถสรุปขั้นตอนการเรียนรู้ได้ 3 ขั้นตอนหลัก ประกอบด้วย 1) ขั้นตอนการค้นพบข้อมูลความจริง เป็นขั้นตอนที่นักศึกษาระบุถึงการมองเห็นข้อมูลความจริงของผู้สูงอายุ การเรียนรู้ในขั้นตอนนี้เป็นขั้นบรรยายเหตุการณ์ และขึ้นบอกความรู้สึกที่เกิดขึ้น โดยนักศึกษาย่อยรายละเอียดของข้อมูล เหตุการณ์ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลของผู้สูงอายุ และระบุความคิดความรู้สึกต่อสิ่งที่เกิดขึ้น ขณะเก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้สูงอายุ 2) ขั้นตอนการประยุกต์ใช้ทฤษฎีและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง นักศึกษาระบุถึงความสำคัญของการใช้แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องที่จะนำมาใช้ในการฝึกปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ โดยต้องคิดวิเคราะห์ว่าจะใช้แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องใดมาประยุกต์ใช้ ตั้งแต่การเก็บรวบรวมข้อมูล การวินิจฉัยปัญหาความต้องการ การวางแผนการแก้ปัญหา รวมไปถึงการลงมือปฏิบัติ กิจกรรมการแก้ปัญหา เป็นขั้นประเมินความคิดเห็นต่อเหตุการณ์ ขึ้นวิเคราะห์ภาพรวม 3) ขั้นตอนการคงไว้ซึ่งการเรียนรู้แบบสะท้อนคิด สิ่งสำคัญที่ช่วยให้นักศึกษาได้เกิดการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องคือการกระตุ้นให้นักศึกษาได้คิดอย่างใคร่ครวญต่อสถานการณ์ที่เผชิญ โดยการกระตุ้นจากครูผู้สอนทั้งในการ Pre Conference หรือขณะนิเทศการปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ สอดคล้องกับการศึกษาของ สุรศักดิ์ ตรีชัย⁷ ที่ศึกษาเรื่อง การเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดในการปฏิบัติการพยาบาลขั้นสูง : ประสบการณ์และผลลัพธ์การเรียนรู้ของนิสิตพยาบาล

ระดับบัณฑิตศึกษา ผลการศึกษาพบว่า ประสบการณ์การเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิด 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนการมองเห็นความจริงที่เกิดขึ้น ขั้นตอนการใช้ทฤษฎีการพยาบาลมาประยุกต์ใช้ และขั้นตอนการคงไว้ซึ่งการเรียนรู้แบบสะท้อนคิดด้วยแรงจูงใจตนเอง

นอกจากประสบการณ์และผลลัพธ์การเรียนรู้ตามขั้นตอน 5 ขั้นตอนของกระบวนการพยาบาล แล้วนักศึกษายังได้รับประสบการณ์ในด้านทักษะที่นักศึกษาได้ปฏิบัติ ได้แก่ ทักษะการสังเกต และทักษะการสื่อสาร ซึ่ง 2 ทักษะนี้เป็นทักษะสำคัญที่นักศึกษาใช้เป็นเครื่องมือในการฝึกปฏิบัติงานตามขั้นตอนของกระบวนการพยาบาล ประสบการณ์การเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดดังกล่าว สอดคล้องกับการศึกษาของ พิมพ์พารณ์ กลั่นกลิ่น และคณะ⁸ ที่ศึกษาเรื่อง ประสบการณ์การเรียนรู้ผ่านบันทึกการสะท้อนคิดประจำวัน ในการฝึกปฏิบัติการสร้างเสริมสุขภาพเด็กของนักศึกษาพยาบาล ที่พบว่า ประสบการณ์ที่ได้รับในการฝึกปฏิบัติการพยาบาลเพื่อการสร้างเสริมสุขภาพเด็ก ได้แก่ การสร้างสัมพันธภาพ การสังเกต การสัมภาษณ์ การตรวจร่างกาย การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ในครอบครัว การใช้แบบประเมินต่าง ๆ และการใช้เทคนิคในการสร้างเสริมสุขภาพ

ข้อเสนอแนะ

กระบวนการเรียนรู้ผ่านการสะท้อนคิดเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในตัวของผู้เรียนซึ่งเกิดขึ้นได้ทั้งในขณะและหลังการได้ปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งผู้เรียนต้องประสบด้วยตนเองคือการได้ลงมือปฏิบัติกิจกรรมการพยาบาลตามขั้นตอนของกระบวนการพยาบาล ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้สามารถนำไปใช้เป็นส่วนหนึ่งในการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาปฏิบัติการพยาบาลผู้สูงอายุ โดยเฉพาะการนำการสะท้อนคิดมาเชื่อมโยงระหว่างทฤษฎีการพยาบาลกับการปฏิบัติการพยาบาล ผลการศึกษาในครั้งนี้ให้ข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

1. การบันทึกการสะท้อนคิดประจำวันเป็นวิธีการหนึ่งในการจัดการเรียนการสอน ที่ช่วยให้นักศึกษาเกิดการเรียนรู้ในแบบของนักศึกษามองเห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากตัวนักศึกษาเอง โดยมีครูเป็นผู้คอยกระตุ้น พร้อมทั้งสนับสนุนแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ให้นักศึกษาได้เรียนรู้ด้วยตนเอง ให้มากที่สุด

2. ในการปฐมนิเทศนักศึกษาภาคปฏิบัติ ในรายวิชา ควรจัดทำคู่มือการเขียนการสะท้อนคิด และมีการอธิบายการเขียนสะท้อนคิดพร้อมยกตัวอย่างประกอบ

3. ควรสร้างบรรยากาศในการฝึกภาคปฏิบัติ ให้เอื้อต่อการเขียนการสะท้อนคิด

REFERENCES

1. Chananin S. The Development of Learning Activities of Student Teachers by Reflective Thinking using the 3-R Format in a Course of Study “Principle of Mathematics and Evaluation ” Roi -Et : Faculty of Education Roi Et Rajabhat University.2016. (in Thai)
2. Cheum S. et al. Effective of Practical Teaching with Reflection on Clinical Skilled Nursing and Satisfaction in Nursing for Principles and Techniques in Nursing. Udonthani Hospital. Medical journal.2019;27(2): 150 – 156.(in Thai)
3. Suworawatanakul W. et.al. The Effects of Developing Reflective Thinking Skills and Levels of Reflection Using Reflective Thinking Learning Program on Nursing Student, Boromarajonani College of Nursing Changwat Nonthaburi. The Journal of Phrapokklao Nursing College, 2015;27(1):61– 70. (in Thai)

4. Gibb, G. Learning by Doing : A Guide to Teaching and Learning Methods. Oxford Further Education Unit, Oxford.1988.
5. Wanchai A. et.al. Learning and Teaching Methods by Using Reflective Thinking Technique. Journal of Health Science Research,2017;11(2): 105 – 115.(in Thai)
6. Na Nakorn P. et.al. The Study of Learning Management through Reflective for Developing a Critical Thinking Process in Nursing Students. Ramathibodi Nursing Journal. 2016; 22(2): 206 – 221.(in Thai)
7. Treenai S. Learning by Reflective Practice in Advanced Pediatric Nursing Practicum : Experience and Learning Results of Graduate Students. Journal of The Royal Thai Army Nurses.2016; 15(2), 378 – 385.(in Thai)
8. Klinklin P. et.al. Learning Experience through Reflective Thinking Diaries on Practice of Child Health Promotion among Nursing Student. Journal of Nursing and Education. 2008;1(2): 2 – 18.(in Thai)